

17. Монастыри Калужской епархии. Свято-Никольский Черноостровский женский монастырь // http://eparhia-kaluga.rukaluzhskaja-eparhijamonastyri_chernoostrovskij-monastyr.html
18. Никола-Высока. Церковь Спаса Преображения // Народный каталог правосл. арх-ры... // <https://sobory.ru/article/index.html?object=13539>
19. Орлова Ю. В. Лазаревская церковь города Рязани как памятник воинам 1812 года // Рязанский богословский вестник. – 2011. – №1. – С. 113–119.
20. Павлов А. П. Храмы Санкт-Петербурга: Художественно-исторический очерк. – СПб: Лениздат, 2004. – 334 с.
21. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР: Ил. справочник-каталог). – В 4-х т. / Гл. ред. Н. Л. Жариков. – Т. 4. – К., 1986.
22. Подольск. Собор Троицы Живоначальной // Народный каталог правосл. арх-ры... // <https://sobory.ru/article/index.html?object=05118>
23. Псков и псковичи в Отечественной войне 1812 года. Памятные места // Централизованная библиотечная система города Пскова. История Пскова. 1812 год // <http://www.bibliopskov.ru/1812pammesta.htm>
24. Ризоположенский монастырь // Суздаль – архитектура, монастыри, церкви и памятники города // <https://suzdal.org.ru/Arhitectrizopol.htm>
25. Русские монастыри и храмы. Историческая энциклопедия / Сост. и отв. ред. О. А. Платонов. М.: Ин-т русской цивилизации, 2010. – 688 с., ил.
26. Сергач. Церковь Владимирской иконы Божией Матери // Народный каталог правосл. арх-ры... // <http://sobory.ru/article/index.html?object=04645>
27. Творческое соревнование со Стасовым. Из книги «Архитектор Джакомо Кваренги» // Культура и искусство. Проект, посвященный литературе, поэзии, театру // http://nastyha.ru/sorevnovanie_so_stasovym.html
28. Храм-усыпальница Святителя Димитрия Ростовского // Русский Простор. Усадьба Суханово. Исторический материал // http://russpro.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=46&Itemid=53&lang=ru
29. Храмы Удмуртии. Спасская церковь (с. Данилово) // Республ. библиотека для детей и юношества, г. Ижевск. Культура, обычаи и традиции удмуртского народа // <http://www.udmrbdu.ru/page194.html>
30. Церковь Николая Чудотворца в Усолье // Храмы России // <http://www.temple.rucard.php?ID=10325>
31. Церковь Спаса Нерукотворного // Бородинское поле. Государственный Бородинский военно-исторический музей-заповедник // <http://www.borodino.ru/index.php?page=content&DocID=100>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Грінченко Віктор Григорович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України КДПУ ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: історична персоналістика; історико-культурна проблематика.

УДК 336.225.62 (477.7) “17”/“18”

ДІЯЛЬНІСТЬ КУПЕЦЬКОГО СТАНУ В СИСТЕМІ ВИННИХ ВІДКУПІВ НОВОРОСІЙСЬКОГО РЕГІОНУ В ДОРЕФОРМЕННИЙ ПЕРІОД

Юрій ДЕМЕШКО (Кіровоград)

У статті розглядається участь купецтва в організації та проведенні винних відкупів на території Новоросійського краю Російської імперії в дореформенний період.

Ключові слова: купецтво, винні відкупи, відкупник, Новоросійський край.

В статье рассматривается участие купечества в организации и проведении винных откупов на территории Новороссийского края Российской империи в дореформенный период.

Ключевые слова: купечество, винные откупы, откупщик, Новороссийский край.

In the article exposed participation of the merchants in organization and realization of the winy taxes on territory of the Novorussia region of the Russian empire in a pre-reform period.

Key words: merchants, winy taxes, tax-farmer, Novorussia region.

Проблеми стосовно системи винних відкупів на теренах Російської імперії були предметом вивчення ряду дослідників, таких, як В. М. Орлик [16], Н. В. Терехов [17], С. М. Білівненко [1], М. Л. Гавлін [2] та ін. Проте на сучасному етапі немає жодного історичного дослідження, яке розкривало б роль та специфіку участі саме купецтва у відкупній системі Новоросійського краю в дореформений період.

У XVI столітті на території Російської імперії були введені винні відкупи, які в період XVIII – XIX століть стали одними з найпоширеніших типів відкупів по країні. До казни вони приносили близько 40 % суми від усіх податків, що вказує на їхню важливість в економічному розвитку імперії [ЭС 23А, с. 731]. У цей же час стрімко зростає вагомість участі купецтва в податковій політиці держави. Так, купці отримують ряд можливостей у впливі на податкову сферу. На середину XVIII ст. купецтво зайняло вагомі позиції і в процесі винних зборів. Загальноросійський маніфест від 1 серпня 1765 року зазначав, що “всю питейную в государстве продажу, исключая сибирскую губернию, которая до будущего о ней рассмотрения, имеет остаться на учиненном о ней учреждении, с началом 1767 года отдать на откуп охочим людям из купечества” [14, с. 199]. Цей законодавчий акт підтвердив провідну роль і функції представників купецького стану в системі винних відкупів.

Значення винного відкупу для державних фінансів імперії було надзвичайно вагомим, через що уряд довго не наважувався скасувати цей вид відкупів, хоча він, на думку тієї ж влади, давно назрів. Винний відкуп являв собою право торгувати горілкою та вином протягом певного строку. Право надавалося державою, яка володіла винною монополією, з торгів. Відкупником ставала особа, яка більше дала на торгах коштів за право торгівлі у визначеній місцевості, перемагаючи в певного виду аукціоні. Сплативши до казни встановлену суму на податок, як і в інших типах відкупів, особа отримувала право відкривати питні заклади, вести торгівлю вином для отримання доходу [2, с. 127].

Одним із перших купців, який отримав право на збір питного відкупу з цілої губернії, вигравши в торгах, був коломенський купець Михайло Хлебніков, який з 1783 року на чотири роки брав на відкуп питні збори у Тверській губернії [15, с. 227]. Причина занадто пізнього входження купецтва у відкупну питну систему полягала в боротьбі за вплив у сфері купецького та дворянського станів, у якому за часів Єлизавети перемагали останні. Після її смерті ситуація на краще змінилася для купецтва. На початкових етапах подібна система відкупів була характерна для московського й петербурзького купецтва. Згодом через розширення відкупної системи по державі та частому небажанні вищезазначеного купецтва їхати далеко від рідних місць подібні права отримало купецтво із сусідніх губерній та регіонів, а не лише купці зі столиці та Москви. Згодом купці отримали право проводити відкупи не лише по губерніях, але й по окремих містах. Це робилося Сенатом задля залучення до відкупів більшої кількості купців, оскільки можливість займатися зборами з цілих губерній мали можливість одиниці. У Новоросійській та Азовській губерніях губернатори призначали самостійно купців у відкупники [9, с. 542]. Роздрібні збори приносили в державну казну більші суми надходжень, через що така система набула поширення по країні.

Траплялися випадки, коли населення протестувало проти введення винних відкупів у регіонах, відстоюючи право на вільний продаж вина. При цьому уряд змушений був іти на поступки, як це було у випадку з певними територіями

Новоросійського краю. Причини в поступках полягали через ряд різних чинників. Наприклад, через боязнь уряду, що значна частина жителів Миколаєва переїде на інше місце проживання і новостворене місто, важливе у військово-стратегічному та економічному плані занепаде. Така ситуація виникла в 1790-х роках, коли купець Пенчуков отримав право на винний відкуп у ряді міст та сіл Північно-причорноморського регіону. Миколаїв отримав поступки на вільний продаж спиртних напоїв протягом деякого часу та відміни питного відкупу стосовно міста. Подібна ситуація виникла й щодо міст Маріуполя на узбережжі Азовського моря та Нахичевані на Кавказі, де вагому роль відіграло самоврядування на чолі з грецькими та вірменськими переселенцями відповідно. Аби не роздмухувати конфлікт, у цих містах також було оголошено про тимчасовий вільний продаж спиртних напоїв та відсутність у них відкупів [1, с. 172].

На нашу думку, фіксований розмір оплати з відкупів державі відігравав негативну роль, адже в такому разі купецтво могло завищувати відкупні ціни набагато більше тих, які мали реальний характер. Населення, звичайно, така система не задовольняла, але на той час воно було впевнене у своїй більшості, що гроші йдуть у державну скарбницю на захист та розвиток держави, а керівна верхівка знає, що робити, тому часто люди приймали відкупну та податкову систему імперії такою, якою вона є. Причина в таких думках більшості населення була в неволодінні ситуацією в країні в цілому як у сфері політики так й економіки. Купецтво ж система влаштовувала, даючи змогу швидко збагачуватись, а держава отримувала на службу людей, які мали високі фінансові знання та навички, що поліпшувало на її погляд функціонування всієї податкової системи в імперії. Таким чином, панівна верхівка була задоволена налагодженим функціонуванням податкової системи, а купці швидким збагаченням.

Збільшення кількості купців, які прагнули брати участь у відкупах сприяло до введення державою законодавчих актів, які цю кількість скоротили б, обравши найкращих кандидатів. 1790 року згідно з рішенням Сенату “Всем здешним и Московским Присутственным местам, Губернским и Наместническим Правлениям, а также и казенным Палатам предписать указами, чтоб оные на казенные подряды и откупы допускали тех только купцов, чины имеющих, которые получили оные на основании прописанного закона и состоят поныне в гильдиях; прочих же купцов, получавших чины по воинской и гражданской службе, по содержанию ныне состоявшегося Высочайшаго повеления, до подрядов и откупов казенных не допускают, а оставят при выгодах, изъясненных в том “указе” [6, с. 115]. Те, що до відкупів допускалися тільки гільдійські купці, подиву не виникало, адже фактично лише таке купецтво було дійсно “офіційним”. Таким, яке визнавалося державою, мало купецькі пільги, права та обов’язки. Позагільдійне купецтво з часом кількісно зменшувалось, оскільки не давало купцям вигод і заважало займатися для початку торговими справами, не маючи підтримки від держави. Про державну службу не могло бути й мови, тому купці на добровільно-примусових засадах і переходили в гільдії. Щодо належності купця для участі у відкупах до певного чину, то, на нашу думку, це робилося з метою, аби збагачувалися більше ті купці, які виявили лояльність до держави, показали свою відданість та добилися статусу в певній сфері, а не будь-хто. Фактично утворювався усередині купецтва з часом своєрідний клуб “обраних”, до якого було вже не так і легко потрапити. Причиною було зростання кількості купецького стану та введення системи наслідування, де заможне й поважне купецтво прагнуло передати свої капітали та можливості своїм дітям, онукам та іншим близьким родичам, а не стороннім людям, хоч би й від купецького стану.

З 1799 року заготівля вина надана була самим відкупникам з правом зберігати вино, де завгодно. Це право надавалося керівними структурами держави по повітах та губерніях. Сплачуючи щомісячну відкупну суму, відкупник користувався усією виручкою від продажу напоїв та закусок; торги робилися кожні 4 роки. Представники від купецького стану для можливості участі у відкупах повинні були мати “одобрювані” атестати. Їх вони могли отримати за дозволом магістратських та ратушських судей [10, с. 1059]. Збільшення податей і повинностей призвели до зменшення споживання напоїв і до накопичення недоїмок

відкупниками, частково зловмисному. Внаслідок незручностей і зловживань відкупної системи уряд за пропозицією міністра фінансів Гурьєва дійшов думки про введення системи казенного продажу вина у вигляді перехідної міри для заміни відкупної системи акцизною. Казенний продаж вина введений був статутом 1817 року та проіснував 10 років [ЭС 23А, с. 731].

Із часом для допуску до підрядів та відкупів купцями мала сплачуватися визначена міністерством фінансів сума [7, с. 31]. “Купечество допускаемо было к откупам не иначе, как по тому размеру платежа откупных сумм, какой по гильдиям определен” [8, с. 358] було зазначено ще в одному законодавчому акті, як доказ до вищезазначених тез стосовно відкупної системи. Отже, необхідно було не лише підтвердити свою належність до певної гільдії, а й підтвердити свої матеріальні статки, аби держава була впевнена в тому, що купець, знаходячись у фінансовій скруті й займаючись при цьому відкупками, не перейде визначені межі, збираючи надподатки, аби вирівняти своє матеріальне становище. У процесі економічного розвитку Причорноморського регіону, щоб попередити “отращение разстройства в пошлинном Новороссийскаго края откупе и по случаю новых торгов на откупное содержание питейных сборов” межі новоросійського податкового відкупу було продовжено до річки Дністер [11, с. 368]. Зазначені законодавчі акти мали сприяти активній участі купецтва у відкупній системі Новоросійського регіону, що було важливим для економічного розвитку краю, особливо зважаючи на той факт, яку силу в його освоєння та розбудову вкладав царський уряд, а також боротьбі із нелегальним виробництвом спиртних напоїв, так званим корчемництвом, яке завдавало значних фінансових збитків державній казни. 1817 року відбулася спроба заміни відкупної системи акцизною, але вже через 10 років за наполяганням графа Канкріна уряд знову перейшов до відкупів, оскільки на той момент акцизна система мала вигляд менш вдалого рішення [ЭС 23А, с. 732]. Насправді відкупи надавали значно більше доходів купецтву й аби утримати підтримку влади від цього стану уряд власне й відмінив акцизи та повернувся до попереднього типу отримання доходу із напоїв.

На середину ХІХ ст. все актуальнішою ставала проблема стосовно заборгованості відкупників перед державою та порушеннями відкупниками самого процесу ведення зборів. Раніше міністр фінансів розв’язував подібні проблемні ситуації через ведення діалогу та обговорення ситуації власне з відкупниками, але з часом такі бесіди все менше давали результату й впливу на правильне ведення відкупної системи та відсутність недобору коштів до казни від відкупних надходжень. У результаті було вирішено створити спеціальні наглядові комітети, які визначали міру провини відкупника. Комітет на чолі з графом Орловим був створений у березні 1844 року. Остаточним приводом для його створення стала записка відомого відкупника барона Корфа, який разом зі значною кількістю відкупників передав міністру фінансів прохання про зміни до відкупної системи, оскільки через її недосконалість купецтво, котре становило більшість відкупників, не отримувало відповідної сплати за свою діяльність із казни. Таким чином, відкупники не лише не згоджувались із тим, що вони приховували значні матеріальні ресурси, не направляючи відповідну кількість із них до казни, що призводило до її спустошення, а навпаки, звинувачували казну в недоплатах їм за участь у відкупах [17, с. 130].

Причину в цій проблемі відкупники вбачали в недалекоглядній політиці міністерства фінансів, яке сприяло виробництву дешевих спиртних напоїв на тривалий строк, але при цьому завищувало ціни, задля більших доходів до казни, що й призвело до такої ситуації стосовно відкупів у країні. Своєї провини відкупники не визнавали. Провівши перепис відкупників, комісія отримала результати, згідно з якими найбільші борги перед казною мали московські та санкт-петербурзькі купці. Але необхідних висновків зроблено не було, адже відкупники та купецтво Санкт-Петербурга та Москви завжди мали особливий “імунітет” з боку влади. Часто на проблеми власне з ними уряд закривав очі, що не тільки не розв’язувало проблемні ситуації, а навпаки, вело до їхнього погіршення та беззаконня в провідних містах імперії. Головна ж проблема, на якій полягала комісія, полягала не стільки у варіації цін на старі та нові продукти відкупу, а

насамперед через монополізацію ряду відкупів в основних губерніях в одних руках, що й призвело до кризи. Відкупники мали занадто сильну свободу в зазначенні цін, контролю якості товарів у галузі, що призводило до зловживань з їхнього боку та недобору коштів до казни. Згодом комітет вирішив розподілити всіх відкупників на три групи: першу – хто мав прибутки, другу – хто мав незначні втрати і третю – хто перебував на межі банкрутства. У результаті держава не лише не покарала ніяким чином тих, хто мав заборгованість, а взагалі ще надала значні позики більшості відкупників, аби втримати їх на плаву. На думку Терехова, це призвело ще до більшої корумпованості, оскільки відкупники могли тепер розв'язувати всі питання із закріпленням до кожного з них особисто чиновником та отримувати матеріальну допомогу від держави при цьому в разі фінансових проблем. Крім того, на нашу думку, відкупники почали розуміти, що які б офіційні доходи чи втрати вони не мали, держава все одно їх підтримає, що призводило до ще більшої економічної кризи у сфері. Відкупники та купецтво, як більшість серед них, перемогло в цій боротьбі, сприяючи все більшому власному збагаченню та значним витратам із казни. Але винним був у цьому передусім корупційний бюрократичний апарат, який мав бути змінений у своїй структурі задля якісної зміни ситуації в державі стосовно економічної сфери. Той же наглядовий комітет, крім усних попереджень не запам'ятався важливими діями для зміни ситуації, провівши тільки кілька показових справ стосовно відкупників, позбавивши їх можливості проводити відкупи, які ні на що особливо не вплинули [17, с. 132].

Із часом участь купецтва у відкупній системі Російської імперії та Новоросійського краю зокрема зростає ще більше як кількісно, так і якісно. Сенат постійно та повсюдно на відкупне утримання пропонував проведення “чарочных питейных сборов” [4, с. 2]. Типовим є договір від 21 грудня 1844 року на утримання питтєвого відкупу бобринецьким купцем 3-ї гільдії Мошкою Добромльським, укладений на таких умовах: “1-е, продажу горячего вина, водок, наливок, пива и меду ... производит один только Г. Содержатель откупа ... 2-е, Весь обязанности экономий Генерал-майора Орлова как в отношении отвода для продажи питей экономического дома, починки и отмазки онаго и прочих для того удобств и потребностей ... по купечеству определяются и исполняются, для Елисаветградского питейного откупа, по точной силе упомянутой с Чернобыльским контракта” [3, с. 21].

Для підтвердження свого статусу відкупник повинен був мати при собі реєстр, який надавався йому попередньо на торгах із зазначенням усіх місць, відданих під відкуп, кількості питних закладів та населення у відповідному місті чи регіоні. Брати участь дозволялось усім особам записаним до гільдій, а також дворянам, хоча для них подібна потреба була відсутня. Євреї могли брати участь у відкупі у разі доведення свого постійного місця проживання на території, де вони прагнули відкуп проводити. Контракти затверджувались у Сенаті або в казенних палатах залежно від бажання відкупника [12, с. 315]. Задля запобігання зриву відкупних зборів чітко зазначалися ціни на проведення відкупів, а також спеціальними знаками територіальні межі відкупів. У Києві, Одесі та Вільно при міській поліції назначалися особливі пристави для контролю над відкупами в регіоні. При земських судах новоросійських губерній назначались окремо по одному особливому питтєвому засідателю, переважно з купецтва або дворянства, задля боротьби з нелегальними продажами та угодами та контролем самого відкупного процесу у визначеному районі [12, с. 327]. Указом від 4 серпня 1859 року при земських судах у ряді губерній та областей посади корчемних засідателів скасовувались, у тому числі й у Бессарабській області. Але новоросійських губерній цей закон не торкався [13, с. 770].

Згодом невдоволення відкупною системою досягло свого піку. На думку Гавліна, одна з найголовніших причин у невдоволенні вищої адміністрації існуванням винно-відкупної системи полягала через її “вислизання” від державного оподаткування. Дохід від питних зборів здійснювався в рамках обмеженої акцизом відкупної системи, а це у свою чергу призводило до швидкого зростання матеріальних статків самих відкупників, що викликало з часом усе більше роздратування влади. Це підтверджувалося на підставі проведених розрахунків

членами спеціальної урядової комісії, у яких зазначалося, що відкупники приховують значну частину своїх доходів, отриманих від акцизних статей. У результаті винні відкупи були ліквідовані “Положенням про питний збір” від 4 липня 1861 р. [5, с. 39]. З 1 січня 1863 р. у Російській імперії вводилася акцизна система збору непрямих податків з алкогольних напоїв, яка передбачала обкладення спиртних напоїв непрямими податками безпосередньо на спиртогорілчаних заводах, тобто у сфері виробництва [5, с. 41].

Таким чином, дослідивши участь купецького стану у відкупній винній системі на прикладі Новоросійського краю та провівши аналогії із ситуацією в Російській імперії, дослідник дійшов висновку, що купецтво дійсно займало провідне та привілейоване становище в цій галузі не лише в зазначеному регіоні, а й у країні в цілому. Висновки ґрунтуються на основі дослідження ряду законодавчих актів, таких, як указів імператора та Сенату, положень Комітету Міністрів, актів Державної Думи, розпоряджень губернаторів та регіональних представників влади, у яких ці думки знаходять законодавче підтвердження.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Білівненко С. М. Джерела з історії відкупів півдня України останньої чверті XVIII – початку XIX століття: дис. ... канд. іст. наук / С. М. Білівненко; ДВНЗ “Запорізький нац. ун-т” – Запоріжжя, 2008. – 221 с.

2. Гавлин М. Л. Вопрос о винных откупах в истории законодательства Российской империи. XVIII – XIX вв. Экономическая история. Обзорение. Выпуск 13 / Под ред. Л. И. Бородинки / М. Л. Гавлин. – М.: Изд-во МГУ, 2007. – С. 127–139. – (Труды исторического факультета МГУ: Вып. 39).

3. ДАКО. – Ф. 76. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 21, Книга для записи контрактов, договоров и условий.

4. ДАМО. – Ф. 230. – Оп. 1. – Спр. 386. – Арк. 2, Отношение начальника Херсонской губернии о представлении Николаевской полицией необходимых сведений о наличии откупных, чарочных и питейных заведений в г. Николаеве.

5. Именной указ, данный Сенату 4 Июля 1861 года: Высочайше утвержденное Положение о питейном сборе, 4 июля 1861 г. // ПСЗ. – Собр. 2. – Т. 36. – Ч. 2. – № 37197. – С. 39–41.

6. О допущении к казенным подрядам и откупам тех только купцов, чины имеющих, которые пользуются купеческим правом и состоят в гильдиях: Сенатский, 25 февраля 1790 г. // ПСЗ. – Собр. 1. – Т. 23. – № 16838. – С. 115.

7. О допущении купцов к подрядам и откупам по сумме, соразмерной гильдейским капиталам, и о расчете во взыскании с казенных подрядчиков гильдейских повинностей, за прошедшее время: Сенатский, по Высочайше утвержденному Положению Комитета Министров, 16 января 1825 г. // ПСЗ. – Собр. 1. – Т. 40. – № 30195. – С. 31.

8. О подписании Казенным Палатам, чтоб мещан к содержанию питейных откупов допускали не иначе, как с запискою всех участников в купечество, в гильдию, соответственно платой в казну откупной суммы: Сенатский, 23 октября 1819 г. // ПСЗ. – Собр. 1. – Т. 36. – № 27949. – С. 358.

9. О предоставлении в Новороссийской и Азовской Губерниях отдачи на откуп питейных сборов, на попечение тамошних Губернаторов: Сенатский, 26 июля 1777 г. // ПСЗ. – Собр. 1. – Т. 20. – № 14633. – С. 542.

10. О прибавке в Одесский Коммерческий суд одного Члена из негоциантов, по выбору из купечества: Высочайше утвержденное мнение Государственного Совета, 27 июня 1821 г. // ПСЗ. – Собр. 1. – Т. 37. – № 28667. – С. 756.

11. О расширении границ пошлинного в Новороссийских Губерниях откупа: Именной, данный Сенату, 29 апреля 1830 г. // ПСЗ. – Собр. 2. – Т. 5. – Ч. 1. – № 3629. – С. 368.

12. О содержании с 1851 по 1855 г. чарочных откупов в привилегированных губерниях: Сенатский, по Высочайшему повелению, 6 апреля 1850 г. // ПСЗ. – Собр. 2. – Т. 25. – Ч. 1. – № 24059. – С. 314–327.

13. О упразднении должностей Корчемных Заседателей при Земских Судах в некоторых западных и южных губерниях и Бессарабской области: Высочайше

утвержденное положение Комитета Министров, объявленное Сенату Министром Внутренних Дел, 4 августа 1859 г. // ПСЗ. – Собр. 2. – Т. 34. – № 34791. – С. 770.

14. Об отдаче питейной продажи с 1767 года на откуп во всем государстве кроме Сибирской губернии: Манифест, 1 августа 1765 г. // ПСЗ. – Собр. 1. – Т. 17. – № 12444. – С. 199.

15. Об отдаче питейных сборов с 1783 года на откуп раздробительно т. е. не целыми Губерниями, но городами и селениями: Сенатский, 24 августа 1781 г. // ПСЗ. – Собр. 1. – Т. 21. – № 15216. – С. 227.

16. Орлик В. М. Податкова політика Російської імперії в Україні в дореформений період: монографія / В. М. Орлик – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2007. – 631 с.

17. Терехов Н. В. Борьба правительства с недоимками винных откупщиков во второй четверти XIX вв. Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. Т. 4. – Вып. 22. – С.-П., 2006. – С. 130–135.

18. Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона: В 86-и томах / Под ред. И. Е. Андреевского. – С.-Петербург, 1890–1907.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Демешко Юрій Олександрович – аспірант кафедри гуманітарних наук та документознавства Кіровоградського національного технічного університету.

Наукові інтереси: діяльність купецького стану в органах управління Новоросійським краєм у дореформений період.

УДК 94(477,65)“1812”

БІЙ ПІД САЛТАНІВКОЮ – ПЕРША ВИДАТНА БИТВА ГЕНЕРАЛА М. М. РАЄВСЬКОГО У ВІТЧИЗНЯНІЙ ВІЙНІ 1812 РОКУ

Валерій КІЗЮН (Кіровоград),

Олег СИНЕНКО (Кіровоград)

У статті розглядається битва під Салтанівкою й героїчний подвиг 7 корпусу під командуванням генерала Раєвського.

Ключові слова: Салтановка, Раєвський, Вітчизняна війна 1812 року, бій, батарея, атака.

В статье рассматривается сражение под Салтановкой и героический подвиг 7 корпуса под командованием генерала Раевского.

Ключевые слова: Салтановка, Раевский, Отечественная война 1812 года, бой, батарея, атака.

In the article considering the battle near Saltanovka and heroic deed 7-th corps under the command of general Raevskyi

Keywords: Saltanovka, Raevskyi, the Great Patriotic War of 1812 year, battle, battery, Attack.

З 1962 року починається розробка ролі економічного чинника у війні 1812 року Л. Г. Безкровний зміг всебічно показати військові та економічні можливості Росії, спростувавши міф про погану оснащеність російської армії. Стратегічний план вторгнення Наполеона в Росію спеціально не вивчався. Тим паче, у літературі міцно утвердилася думка про те, що задовго до вторгнення французький полководець прийняв рішення оволодіти Москвою [1; 2].

У 60–80-ті роки пробіл у розробці першого етапу війни в основному був заповнений. Найбільш докладно він висвітлений у монографіях Л. Г. Безкровного, П. А. Жиліна, І. А. Троїцького [2; 9; 11].

З початку 1990-х та до цього часу вийшли праці присвячені переважно приватним питанням історії війни 1812 року, і якщо раніше Російська імперія